

משורר ילדות היחיד והלאום

„נא השיבו לי ילדותי“

א

„אם רוצה אתה להכיר את המשורר, אל ארץ מולדתו לך“. יהדות רר סיה לא היוותה חטיבה אחת. בתחום המושב נוצרו טיפוסים יהודיים אחרים: יהודי פולין, יהודי ליטא, יהודי אוקריינה ויהודי „רוסיה החדשה“. מאות בשנים חיו היהודים בעיירות וב"ישוים אשר בצפון. במחצית השניה של המאה הי"ח כבשה רוסיה מידי הטטרים התורכים את הערבה הדרומית, אשר מצפון לים השחור. „מעולם לא עברה המחרשה על פני הגלים האינסופיים של צמחי הבר“, — אמר גדול סופרי אוקריינה גוגול. „הסטיפ“ הדרום רוסית היתה קרקע בתולה בדי יוק כ„פרייה“ הצפון אמריקאית וכ„פמפה“ הדרום אמריקאית. הממשלה הרוסית היתה מעונינת בהתישבות והיא משכה מתישבים מרוסיה ומחו"ל, מבלי לבדוק בתחם, גזעם, לאומיותם. „רוסיה החדשה“ נהפכה לאמריקה של תחום המושב, אשר אודיסה היתה הניו יורק שלה וייקאטרינוסלב — הצי'קאגו. לער מת הטבע הקודר של פולין וליטא — היתה „רוסיה החדשה“ — ארץ ברובה שמש והאוקלוסיה: אכר בעל גוף, פרנסה בשפע. היהודים לא היו למדנים, תחת זאת אכלו סולת ביום הול והיו מכניסי אורחים. בתחום המושב התקיימה המימרא: „הרוצה להחכים, — ידריס“. אלא בלשון סג'נהור שפת אדם של יהודי הדרום היתה רוסית ולא אידית. באיזור זה נוצרה תרבות יהודית מיוחדת, כאן לא זלזלו בקליפה, כשם שזלזלו בה בליטא. מכאן יצאו הנואמים המזהירים של יהדות רוסיה: ז'בוטינסקי, גרוזנברג, טרוצקי, זינוב ביבי. יהדות הדרום השתתפה בפועל בספרות הרוסית. המספר יושקביץ לא התבייש לגלות לקורא הרוסי את מומי עמו. המשורר פרוג שר בגאווה שירי ציון בשפה הרוסית. אפילו ז'בוטינסקי היה כל ימיו בשבי השפה הרוסית. ולא יכול היה לשחרר את עצמו מגלות זו עד יומו האחרון. הילד היי הדי הדרומי לא היה מפתח לא מפני השקצים ולא מכלביהם. האמנם מקרה הוא הדבר שאותם היהודים, אשר יצרו את חלום הציוניות הצבאית, ז'בוטינסקי ותורמופלדור, הם יהודים דרום רוסיים? המקרה הוא הדבר שיוצר הצ' בא האדום הוא יהודי דרום רוסים — טרוצקי.

בדרום לא היה מקום לפילפול הסור ציאלטיסטי, בנוסח הבונד, הסיים, פועל לייצון. יהודי מהדרום או סטגד לבעל או עבד לאדוני. מכאן — טרוצקי מנ היג הבולשביזם מזה ז'בוטינסקי — מנהיג הציונות המלאה מזה. שניהם — ללא פשרות, ללא ויתורים והעיקר ללא פילפולים.

ב

אודיסה, — בירת הדרום, — היתה, כידוע, מרכז התרבות העברית. ברם,

מנדלי, מ"ה, רובנוב, אחד העם, ביאליק ויבדל לחיים ארוכים קלוזנר לא היו אלא יהודים ליטאים, אוקריינאים אשר היו באודיסה. טשרניחובסקי הוא היחיד מבני הדרום שיצר בעברית. ואולי יש להוסיף אליו גם את הפרופ' נחום סלושץ, שאגב דמיון רב בין המסקנות המדעיות של סלושץ לבין השירה של טשרניחובסקי. ואף זהו דבר שלא במקרה.

אחד משירי הראשונים של טשרניחובסקי פותח: „נא השיבו לי ילדותי“. המשורר אהב את ילדותו ונשאר נאמן עד זיקנה ושיבה לאיירת ילדותו ולא סביבתה. „האידיליות“ מוקדשות רובן ככלל למולדת הפיסית שלו. הן מהוות מצבת זיכרון על שבת יהודי נפלא אשר התפתח במהירות ולא האריך ימים. הרי הוא השבט של גלות דרום רוסיה. אחרים שרו על יהדות הדרום: יושקביץ וז'בוטינסקי בסיפוריהם בשפה הרוסית וטשרניחובסקי באידיליות העבריות שלו. הם שרו על יהדות כרך אודיסה המתנוון, הוא על היהדות הח' סונה של הכפרים, הערים הקטנות. בתור משורר ההוי היהודי תופס טשרניחובסקי בספרות העברית מקום מכוך בד שכס אחד עם מנדלי. ואם רוצים אנו להבין את ההבדל בין צפון תחום המושב לבין הדרום, הרי ניטיב עשות, בהשוותנו את „ספר הקבצנים“, נאמר, ל„חתונה של אלקה“.

ג

ביצירה הרוחנית של האנושיות יש ומופיעים כדור אחד זוג יוצרים. כל אחד משניהם ממלא, כאילו, את החסר אצל חברו, ומשלים את רעהו. היינה דיבר על היסוד ה„הלני“ והיסוד ה„הינדי“ שביצירה האנושית. היפוליט טן דיבר על היסוד הרינסאנסטי שטוף שמש יש התיכון והיסוד הגרמני המעורפל; זימל דיבר על היסוד הסטאטי האיתלי קי לעומת היסוד הדינאמי מארץ-השפ"ל. „הזוהר“ שלנו מרבה לדבר על היסוד הגברי והיסוד הנקבי שביצירה. בתקופת הרינסאנסט: מיכל אנג'לו לעומת „ליאונרדו“ בפילוסופיה ההלנית — אפ"ל טון לעומת אריסטו; בפילוסופיה הגרמנית — קאנט לעומת הגל; בספרות הגרמנית — גיטה ושליר; השירה הרומנטית: פושקין ולרמנטוב; בסיפור הרומנטי: טולסטוי ודוסטויבסקי; בספרות הפולנית: מיצקביץ וסלובצקי. בספרות העברית — ביאליק וטשרניחובסקי. היסוד הביאליקאי בספרות העברית מקורו מצפון תחום המושב הקודר, חדר הדלות היהודית מליטא, מפולין, מוהלין. היסוד הביאליקאי מבוסס על התלמוד, „החדר“, „השיבה“, תרבות ביאליק היא תרבות של יוק, היא מאת רבות עד שוצרה בתנאי הגלות הא יבנה עד וולוז'ין ועד בכלל. תרבות ביאליק היא תרבות התלמוד, לכשהיא מתורגמת לשפה יותר מודרנית.

תרבות „ביאליק“ הדורה ביסוד הדיקדוקי על השירה העברית מימי ספרד ואילך רובת מסורת של מלא-

מאז „ברוך ממגנצה“ ועד שירי על קדושי אוקריינה, אין טשרניחובסקי מוכיח את העם, אלא מעוררו לנקמה באויביו.

תרבותנו הלאומית נחלקת לשתי תקופות גדולות: עד הנביאים ואחריו הם. עד עזרא ואחריו. המושג חטא, חטא הפרט או חטא הכלל, התפתח ביהדות. יהדות לנביאים, לישראל הקדמון היה מושג זה זר בהחלט. טשרניחובסקי היונק משחר תרבותנו „לא ראה און ביעקב“, תקופת האבות והר שופטים קדמה לנביאים, המלכים והר כהנים.

ד

כל היהדות אינה אלא געגועים בלתי פוסקים. בגלות התגעגע עמנו לארץ ישראל. ברם, בהמצא האומה בארץ, היהדות חדרות געגועים למדבר. ביאליק התגעגע למדרשו, טשרניחובסקי — למשכן. הציונות עוררה את הרומאנטיקה העברית הקדומה. טשרניחובסקי הוא הביטוי הנערץ ביותר לרומאנטיקה זו. כשם שבאידיליות שלו הוא הנהו הרומאנטיקן לחייו הפרטיים, כך שורה של שירים מרובים משלו מעוררת את הרומאנטיקה לילדות אומתנו ונערותה. קדמו לו לטשרניחובסקי יל"ג, מיי"ב, ברם, הוא עלה על כלם הן בכמות והן באיכות.

הרומאנטיקה לילדות האומה מצאה לה את משורה העברי הגדול, השירה קדמה למדע. עכשיו באים חכמי ההיסטוריה, הארכיולוגיה והפילולוגיה ומרביחים את הערך הכביר שהיה לעבר הקדמון, על קשר אחים לגזע ולרוח שהיה בין עבר לבין כנען. ביירו הצרפתי, סלושץ העברי גילו את אשר הקדים לראות טשרניחובסקי בכח החזון שלו.

טשרניחובסקי הוא לא רק משורר מקורי. גם מתרגם נהנה. אין זה מקרה גרידא, ששמו של ביאליק קשור עם „ספר האגדה“ וטשרניחובסקי הוא

כותיות, של מריצה, של דיקדוק, אד"ם, יל"ג, ביאליק יותר מכפי שהיו משוררים, היו מדקדקים. השירה הספרדית שלנו הפסידה רבות בשל עול המליצה הערבית. שירת ההשכלה עמוסה מליצי התנ"ך. המדרש רובץ כעול כבד על מנדלי, ביאליק.

במובן גיאוגרפי נולד טשרניחובסקי וגדל בחצי הדרך לארץ ישראל. בירשיבה לא למד. „חכמת יון“ בדמות השפה הרוסית הכיר בילדותו. פחד הכ"בנים ופחד השקצים לא נפל עליו. עליו לא העיקה תרבות הפעירה, החדר, השיבה, הפילפול, המליצה, הדיקדוק. לא דבר שבמקרה הוא טשרניחובסקי נמשך לשחר היצירה של האומה, לספר בראשית, שופטים, שמואל, מלכים, ביאליק, אורי צבי גרינברג הם בחזקת ניאורנביאים, נביאים אחרונים. בעצם האסון הם מוכיחים מיסרם את העם, את מנהיגיו. שירי ביאליק ואצ"ג הם שירי זעם.

מאז „ברוך ממגנצה“ ועד שירי על קדושי אוקריינה, אין טשרניחובסקי מוכיח את העם, אלא מעוררו לנקמה באויביו.

תרבותנו הלאומית נחלקת לשתי תקופות גדולות: עד הנביאים ואחריו הם. עד עזרא ואחריו. המושג חטא, חטא הפרט או חטא הכלל, התפתח ביהדות. יהדות לנביאים, לישראל הקדמון היה מושג זה זר בהחלט. טשרניחובסקי היונק משחר תרבותנו „לא ראה און ביעקב“, תקופת האבות והר שופטים קדמה לנביאים, המלכים והר כהנים.

כל היהדות אינה אלא געגועים בלתי פוסקים. בגלות התגעגע עמנו לארץ ישראל. ברם, בהמצא האומה בארץ, היהדות חדרות געגועים למדבר. ביאליק התגעגע למדרשו, טשרניחובסקי — למשכן. הציונות עוררה את הרומאנטיקה העברית הקדומה. טשרניחובסקי הוא הביטוי הנערץ ביותר לרומאנטיקה זו. כשם שבאידיליות שלו הוא הנהו הרומאנטיקן לחייו הפרטיים, כך שורה של שירים מרובים משלו מעוררת את הרומאנטיקה לילדות אומתנו ונערותה. קדמו לו לטשרניחובסקי יל"ג, מיי"ב, ברם, הוא עלה על כלם הן בכמות והן באיכות.

הרומאנטיקה לילדות האומה מצאה לה את משורה העברי הגדול, השירה קדמה למדע. עכשיו באים חכמי ההיסטוריה, הארכיולוגיה והפילולוגיה ומרביחים את הערך הכביר שהיה לעבר הקדמון, על קשר אחים לגזע ולרוח שהיה בין עבר לבין כנען. ביירו הצרפתי, סלושץ העברי גילו את אשר הקדים לראות טשרניחובסקי בכח החזון שלו.

טשרניחובסקי הוא לא רק משורר מקורי. גם מתרגם נהנה. אין זה מקרה גרידא, ששמו של ביאליק קשור עם „ספר האגדה“ וטשרניחובסקי הוא

מתרגם של הומרוס, קליוואלה, של האפוס הגרוזי „עור הברדלס“, הסרבי, הבבלי, הרוסי, עד „שירת היאור תה“ ועד בכלל.

ביאליק שאב את הפתוס היצירתי שלו בתרבות יהודה. שקמה לאחר חורבן הבית השני, טשרניחובסקי שואב את פתוס היצירה שלו מתרבות עבר הקדמון, שטרם הופסק לבנות את בית מקדשו.

„ספר האגדה“ מעבר מזה ומתרגם האפוסים של הגויים מעבר מזה... טשרניחובסקי היוצר המקורי וטשרניחובסקי המתרגם, — כלו געגועים, רומאנטיקה לילדות ישראל ולילדות האנושות. את תזון העתיד הוא רואה בעבר.